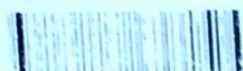

Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“ - Скопје

УЧЕБНИЦА

ДЕК

II 26195

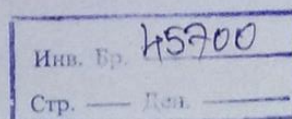
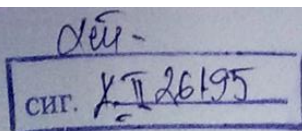
000045700

000155 0

КОН ИСТРАЖУВАЊАТА НА МАКЕДОНСКИТЕ ГОВОРИ ВО ЕГЕЈСКА МАКЕДОНИЈА

по повод 60-годишнината од прогонот на
децата бегалци од егејскиот дел на Македонија

ИНСТИТУТ ЗА МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК „КРСТЕ МИСИРКОВ“ - СКОПЈЕ
L'INSTITUT DE LA LANGUE MACÉDONIENNE „KRSTE MISIRKOV“ - SKOPJE

Посебни изданија, кн. 59 • Éditions spéciales, livre 59

КОН ИСТРАЖУВАЊАТА НА МАКЕДОНСКИТЕ ГОВОРИ ВО ЕГЕЈСКА МАКЕДОНИЈА

(ПО ПОВОД 60-ГОДИШНИНАТА ОД ПРОГОНОТ НА ДЕЦАТА
БЕГАЛЦИ ОД ЕГЕЈСКИОТ ДЕЛ НА МАКЕДОНИЈА)

СКОПЈЕ 2008

ГОВОРТ НА СЕЛОТО НЕРЕТ

1. Општи забелешки за говорот на селото Нерет

Во географска смисла селото Нерет се наоѓа на југозапад од Лерин и е оддалечено од градот пет-шеснаесетина километри, а по права линија, преку Лопушец и Ридо Лопушки, уште помалку. Во административен поглед Нерет му припаѓа на Леринскиот округ. Во југозападниот дел тоа се граничи со костурското село Бапчор, а го дели од него огранокот на Вич, Кулата (Блатото) – Сморо. Според тоа, Нерет (покрај Крпешина, Лаген и Турје) се наоѓа на крајниот југ на Леринскиот округ, во пределите на Неретска Планина.

Од јазична гледна точка Нерет спаѓа во групата југозападни лерински села, а неговиот говор најтесно е поврзан со говорите на селата Лаген, Турје и Трсје. Разликите меѓу овие четири говори се толку мали што можат да се сметаат како една група говори во пределите на Неретска Планина.

Селото секогаш било населено со словенско македонско население, а и денес, како што спомнавме веќе, тоа нема претрпено никакви етнички промени. Благодарение на тоа и неговиот говор не претрпел поголеми промени во својот развој.

Извесни миграциони движења на населението се забележуваат кај жените поради мажењето. Не знаеме точно колку изнесува бројот на доселените жени, мажени во Нерет, но се чини дека тој не е голем, па така, и во овој поглед населението на Нерет во огромното мнозинство останува еднородно. Оваа еднородност на населението придонесе говорот на селото Нерет да се развива самостојно, без поголеми надворешни влијанија, но согласно со западномакедонските развојни јазични тенденции, особено во границите на Леринскиот округ, по којшто неретци најчесто се движеле и одржувале постојани контакти, пред сè економски. Благодарение на овие околности, неретскиот говор, и покрај тоа што има некои свои, чисто неретски особености, не прет-

Согласките *k*, *t̃* пред *e* се изговараат полумекo (*мајк'е* - вок.), а пред *i* - потврдо. Меките *ċ*, *č* < ***tj**, ***dj** се депалатализирале пред *e*, и и се изговараат тврдо или со слаба нагласеност на мекоста (обично: *ке*, *ѿојке*, *цвеке*, *цвели* тврдо или со слаба нагласеност на мекоста (обично: *беќ'јар*, *браќ'ја*, *кињја*, но: *свак'е* или *свак'је* - вокатив од *сваќја*). Пред *a*, *o*, у тие се изговараат со силна јотација и незначителна нагласеност на мекоста (*бек'јар*, *браќ'ја*, *дук'јан*, *кук'ја*, *сваќ'ја*, *к'јар*, *к'још*, *к'јумур*, *к'јунк*; *т̃'јаол*, *т̃'јон*, *т̃'јум*, *т̃'јумче*). Тие се јавуваат најчесто во зборови од туѓо потекло, поретко во словенски, во

форми добиени од новата јотација.

13. Гласот *х* се изгубил (*ладовина* : *лагуина* : *лагујна*, *леј*, *оди*, *уго* *месо*, *рана*, *нрани*; *дуни*, *мани*, *нино*, *одма*, *сиром*) или преминал во *в(ф)* или *ј* (*крефко дрво*, *офѝика*; *ѝлуф*, *моф*; *меф*: *меј*, *суф*, *ореј*, *чел* - *чејли*).

14. Загуба на некои интервокални согласки. Консонантот *в* речиси трајно е изгубен во такви позиции (*биол*, *ѝлаа*, *ѝјаол*, *ѝојке*: *ѝоеке*, *чоек*; *вол* - *волој*, *ѝоѝој*, *синој*, *ѝамој*; *јазоец*, *мрѝоец*; *волоо* *месо*, *дабоа* *ѝрачка*, *букој* *коѝачки*), а интервокалното *ј* најчесто се губи, но понекогаш може и да се чуе во истите зборови (*на крао*, *ѝресо*, *скаѝиа*, *ѝиа*, *ѝрее*, *зее*, *мие*, *ѝие*, *обуе*). Поретко се изложени на загуба интервокалните *к*, *ѝ*, *г*, *м* (*геа* : *дека*, *ѝуа* : *ѝука*, *сеа* : *сеѝа*, *коа* : *коѝа*, *и-виде* : *ѝи-виде*, *ја-о* : *ја-ѝо*, *ој-си* (од *оди-си*), *ојѝе-си*, *иа* : *имам*, *неам* : *немам*).

15. Загубата на некои самогласки во почетокот на некои зборови (*вој*, *ваа*, *воа* - *виа*, *ѝледало* - *ѝледала*, *ѝаика* - *ѝаики*, *ѝинок* - *ѝинци*, *Танас*, *Сѝасе* (< *Астасе* < *Анастасе*) и др.) заради избегнување на двозначни асоцијации.

16. Замена на самогласката *о* со *а* во некои зборови (*басил'ок*, *лабода*, *лаѝаѝа*, *манисѝо*, *слабода*, *ѝаѝола*), поретко на *и* со *е* (*вел'ица*, *вел'ичка*, но: *вила*) или обратно (*ѝрибло*, *сидело*). Во примерите *вел'ица*, *вел'ичка*, *сидело* замената на *и* во *е* најверојатно е резултат на дисимилација.

17. Групата **сѝѝ* преминала во *ѝу* (*ѝуѝ*, *ѝуѝи*, *расѝуѝи*).

18. Консонантската групата *вн* преминала во *мн* (*огамна*, *рамнина*, *рамно*, *ѝлемна*), но во почетокот на зборот обично се чува (*внук*, *внука*, *внуче*), и покрај тоа што понекогаш може да се чуе и *мнуче* или *мнука*.

19. Упростување на некои консонантски групи: *вз* во *з* (*зе* 'зеде', *зеаме*, *зеаѝе*), *вс* во *с* (*сѝ*, *сеѝе* 'сите', *секој*, *секоа*, *секое*), *мн* во *н* (*ноѝу*), *ѝи* во *ч* (*ченица*, *ченка*, *ченкаф* *леј*, *ченкао* *брашно*), *сѝ* во *с* (*лис*, *минос*, *млагос*, *радос*), *хв* во *ф* (*се фали*, *фаѝи*, *фаѝика*), *ѝѝ* во *ш*: *ѝ* (*ѝлуш*, *ѝлужо*, *ѝлужој*, *дош*, но: *дожѝој*, *дожѝарка* 'дождеалец'), *шч* во *ш* (*нош*, *ношја*, *ношно* *време*, *ношви*, *ѝомош*).

20. Појава на вметнати *ѝѝ*, *г* во групите *ср*, *зр*, *жр* (*сѝрам*, *сѝреда*, *во сѝреда*, *во сѝреде*, *се изградва*, *жѝребе* < *ждребе*).

21. Важна карактеристика на овој говор претставува неговиот доста сложен акцентски систем, којшто е, најопшто речено, посреден меѓу источномакедонскиот слободен и подвижен - од една страна, и западномакедонскиот третосложен - од друга; систем со ограничено слободен и ограничено стабилизирани акцент, во којшто се преплеткуваат неколку акцентски модели што се сретнуваат и во другите лерински говори.

Акцентот во овој говор практично може да паѓа на секој слог, но главно на вториот или на третиот, со тенденција за стабилизирање на вториот или на третиот слог и кај другите зборови што имаат подруг акцент, ако има услови за тоа.

Окситоничен акцент имаат мал број зборови, на пример: *афѿок'ин*, *бенс'ин*, *ѿоробл'он* 'тромблон', *салман'а* 'без надзор, без чување, самостојно', сп. зап.-мак. *с'амана*). Тоа се пред сè зборови од туѓо потекло, коишто навлегле во поново време и уште не успеале да се адаптираат целосно кон системот на овој говор, за разлика од постарите заемки (на пр. *г'емек*, *г'ушек*, *изм'ек'јар*, *к'аѿран*, *кач'амак*, *с'урѿук*, *ѿ'аге* и др.), коишто се веќе приспособени. Значително поголем е бројот на именките од машки род од типот *син*. Поради фонетските промени што настанале во наставката *-ови* за образување на множинската форма, од неа се добил дифтонгот *-ој*, којшто е секогаш акцентиран, но во бавниот говор може да се чуе и *-ои*, на пример: *вол* - *вол'ој* : *вол'ои*, *дол* - *дол'ој* : *дол'ои*, *кал* - *кал'ој* : *кал'ои*, *леј* - *леб'ој* : *леб'ои*, *нош* - *нож'ој* : *нож'ои*, *'осој* - *ос'ој* : *ос'ои*, *ѿој* - *ѿој'ој* : *ѿој'ои*, *рок* - *роѿ'ој* : *роѿ'ои*, *сѿај* - *сѿај'ој* : *сѿај'ои*, *ѿој* - *ѿој'ој* : *ѿој'ои*, *ѿел'* - *ѿел'ој* : *ѿел'ои*, *чеј* - *чеј'ој* : *чеј'ои*, *ѿеј* - *ѿеј'ој* : *ѿеј'ои* и др. Но почести се формите со *-ој*.

Обично акцентот се повлекол од крајниот слог - отворен и затворен - на пенултима (бишкар, вол'овар, ѓов'едар, 'език, јунак, к'озар, к'онар, 'орач, 'офчар, р'ибар, ч'оек; в'исок, г'ебел) или се префрла од почетните слогови на парокситонезата (биол - би'оли, г'еве-р - гев'ери, ѓ'јаол - ѓ'ја'оли, ж'абјак - жаб'јаџи, к'амен - кам'енје, мајсџ'ор - мајсџ'ори, 'облак - обл'аџи, ѓ'аек - ѓ'а'есу, ѓ'ол'јак - ѓ'ол'јаџи, ш'аџ'ор - ш'аџ'ори 'чадор'; биол'иџа, вервер'иџа, ѓ'ламн'иџа, исџ'иџа, ѓ'еџ'иџа 'краешник', сџ'аџ'иџа; јаб'ако, ј'аре - јар'инја, л'ул'е - л'ул'инја; л'аком - лак'оми, ѓ'еџ'елаф - ѓ'еџ'ел'аџи, ѓ'лаџи'лиф - ѓ'лаџи'лиџи, раб'оџ'лиф - раб'оџ'лиџи и др.) и на тој начин се зацврстува на вториот слог (во нечленуваните форми или на третиот (во членуваните).

или на третиот (во членуваните).

Пропарокситоничен акцент имаат: 1) некои имиња на деновите: (во) *чеѿворѿиок*, (во) *с'абойѿа*, (во) *негел'а*, но: *една негел'а*, *две негел'и*, *два чеѿворѿи'оци*, *ѿри сабоѿиѿи*; потоа периодите од денот *ѿл'аднина*, *'ужина*, *ретчеѿворѿи'оци*, *ѿри сабоѿиѿи*; потоа периодите од денот *ѿл'аднина*, *'ужина*, *ретчеѿворѿи'оци*, *ѿри сабоѿиѿи*; 2) некои микротопоними во сино-ко некои други именки, на пример, *к'олега*; 3) формите за ж. и ср. род кај посвојните придавки на **-ов**, *Рудинѿе*, *Селишче*); 4) формите за ж. и ср. род кај посвојните придавки на **-ов**, *Рудинѿе*, *Селишче*); 5) формите за ж. и ср. род кај посвојните придавки на **-ов**, *Рудинѿе*, *Селишче*); 6) некои замен-

ки ('онакоф, 'онаква, 'онакво - 'онакви, 'еркакоф, 'еркаква, 'еркакво - 'еркакви, 'секакоф, 'секаква, 'секакво - 'секакви, к'окаа, к'окао, ѿ'окаа, ѿ'окао); 7) некои повеќесложни прилози (бездруџо, гр'уџаде, з'аедно, н'аеднаш, н'акл'учар, 'оака 'наваму', ѿ'оака 'понаваму', 'онака 'натаму' : он'ака 'таму', ѿ'онака, ѿ'онайре 'порано', уџере 'нагоре'; 8) разни акцентски целости (џо-ф'аѿи з'а-рака, ѿој е без-рака, т. е. нема рака, оѿиџе н'а-ѿазар, се- в'ѿрна ѿ'о-носи, т. е. пешки).

Бројот на зборовите, акцентирани на четвртиот или на петтиот слог, не е голем. Најчесто тоа се акцентски целости (н'а-бичкиа, н'а-оранје, н'а-рабоѿа, н'а-чужина) или некои прилози (м'ѿченичкум, ѿ'рчаниѿа), ретко некоја именка (ѿ'рескоканиѿа 'младешка игра: прескокнување еден преку друг') или сраснатиѿа (в'учеѿири). По правило тука спаѓаат повеќесложните императивни глаголски форми за 2 л. едн. и мн. и акцентските целости составени од вакви форми, бидејќи тие имаат **иницијален акцент** (н'аѿиѿи-ми една книџа, 'облечи-се ѿоѿло, с'оџраѿи-џо лозјеѿо, р'абобоѿаѿиѿе, 'исѿераѿиѿе-џо наѿвор, 'исѿркал'аѿиѿе-џо вој камено).

Акцентот во овој говор, и покрај тоа што практично може да паѓа на секој слог, бележи тенденција за избегнување на петтиот и на четвртиот слог, па дури и на третиот и за поместување кон крајниот. Тоа го постигнува благодарение на некои фонетски промени (елизија на неакцентирани вокали, загуба на интервокалните консонанти, преминување на вокалите е, и во ј по загубата на интервокалните согласки), со што се намалува бројот на неакцентирани слогови зад акцентираниот (Б'ѿолчеѿиѿе од Бив'олчеѿиѿе, Рисинѿиѿе од Рисинѿиѿе, Драѿинѿа од Драѿинѿиѿа 'микро-топоним: ливаѿе', Лаѿеѿѿа од Лаѿеѿиѿа 'микро-топоним: нивје и ливаѿе', 'уџлу од 'уџолу, г'еѿиѿе - г'еѿиѿеѿо : г'еѿиѿиѿо, маѿаре - маѿареѿиѿо : маѿарѿиѿо, рабоѿа - рабоѿаѿиѿа : рабоѿиѿа, с'ело - с'елоѿиѿо : с'елѿиѿо, наѿа, наѿе, наѿи - н'аѿиѿа, н'аѿиѿо, н'аѿиѿе, нина, нино, нини - н'инѿа, н'инѿо, н'инѿе, 'оѿвор-ја в'р'аѿиѿа : в'р'аѿиѿа, сѿ'орѿиѿе неѿчо). Таму, каде што нема услови за фонетски промени, коишто би довеле до скратување на бројот на неакцентирани слогови, се јавува дополнителен помошен акцент. Таков двоен акцент имаме: 1) во некои повеќесложни именки (ѿ'рескоканиѿа); 2) во акцентски целости (н'а-оранје, н'а-рабоѿа, 'исѿераѿиѿе-о), 3) во повеќесложни негирани (негацијата е секогаш акцентирана) глаголски форми (н'е-сак'аѿе, н'е-ѿрик'ажвај'иѿе), н'е-рабоѿаѿиѿе), н'е-се-расл'еквај); 4) во повеќесложни компаративни и суперлативни (префиксите ѿо- и наѿ- се секогаш акцентирани) форми кај придавките и прилозите (ѿ'оџолемѿо дел, ѿ'оџолемѿаѿа золва, му-а-г'аде н'аѿнеуб'аѿиѿа н'ива, к'ој ѿ'еѿ н'аѿуб'аѿо?). Обично во овие случаи првиот (почетниот) акцент е посилен, но во ситуации, кога наракторот сака да ја подвлече содржината на зборот, и двата акценти имаат иста сила, а колку повеќе слогови има меѓу нив, толку посилен е главниот акцент (н'ераним'аѿко, ѿаа н'аѿнейрокоѿѿанаѿиѿа).

Присуството на членот во збороформите не предизвикува промена на местото на акцентот. Па така, кај еднословните именки од машки род во еднина акцентот паѓа во членуваните форми на вториот слог, во другите форми кај сите други именки - на третиот. Не може да паѓа на четвртиот слог. Примери: внук - *вн'уко*, вн'уци - *вн'уциѝе*; 'език - 'езико, *ез'ици* - *ез'ициѝе*; *маи* - *м'ажо*, *м'ажи* - *м'ажиѝе*; *сѝол* - *сѝ'оло*, *сѝол'ој*: *сѝол'ои* - *сѝол'ојѝе*: *сѝол'оиѝе*; *бунар* - *бу'наро*, *бун'ари* - *бун'ариѝе*; *м'омок* - *м'омоко*, *мом'оци* - *мом'оциѝе*; *џов'егар* - *џов'егаро*, *џовед'ари* - *џовед'ариѝе*; *воден'ичар* - *воден'ичаро*, *воденич'ариѝе*; *м'аса* - *м'асайѝа*, *м'аси* - *м'асиѝе*; *коч'ина* - *коч'инайѝа*, *коч'ини* - *коч'иниѝе*; *воден'ица* - *воден'ицайѝа*, *воден'ици* - *воден'ициѝе*; *м'естио* - *м'естиоѝо*, *м'естиа* - *м'естиаѝа*; *џлед'ало* - *џлед'алоѝо*, *џлед'ала* - *џлед'алайѝа*; *ѝиле* - *ѝилеѝо*, *ѝил'инја* - *ѝил'инјаѝа*; *кол'ено* - *кол'еноѝо*, *кол'ена* - *кол'енайѝа* и сл.

Исто е - во однос на местото на акцентот - и кај придавките: *блак* - *бл'ак'јо*, *бл'аџа* - *бл'аџаѝа*, *бл'аџо* - *бл'аџоѝо*, *бл'аџи* - *бл'аџиѝе*; *џол* - *џол'јо*, *џола* - *џолаѝа*, *џоло* - *џолоѝо*, *џоли* - *џолиѝе*; *висок* - *в'исок'јо*, *вис'ока* - *вис'окаѝа*, *вис'око* - *вис'окоѝо*, *вис'оки* - *вис'окиѝе*; *зелен'икаф* - *зелен'икаф'јо*, *зеленик'аа* - *зеленик'ааѝа*, *зеленик'ао* - *зеленик'аоѝо*, *зеленик'аи* - *зеленик'аиѝе*. Но за разлика од именките, кај посвојните придавки и кај презимињата на -ов, -ев, -ин во трисловните форми акцентот паѓа на четвртиот слог, зашто не го менува своето место, а бројот на неакцентирани слогови се зголемува по додавањето на членот. На примр: *букоаѝа ш'ума*, *д'абоаѝа кор'иа*, *гр'енооѝо сѝаѝе*, *ес'енооѝо гр'во*, *бабиноѝо ѝр'еишле*, *рибиноѝо м'асло*, *Ташоаѝа н'ива*, *Димооѝо џумно*, *ѝ'оа Киркооѝо д'еѝе*, *Толооѝо л'озје*, и сл. Понекогаш во формите за машки род еднина, како и во множина за сите родови, поради фонетски промени кај презимињата доаѓа до намалување на бројот на неакцентирани слогови и акцентот ќе се најде на третиот слог, на пример, *Лексоф'јо бунар*, *ву-Лаз'ороѝе*, *со-В'ишинѝе*, *во-Р'исинѝо лив'аѝе* и сл.

Акцентот во овој говор, како впрочем и во другите лерински говори, има и дистинктивна функција за разликување на формите за 1 и 2 л. мн. на сегашно и минато несвршено време, на пример, *беџаме*, *беџаѝе* (презент), *беџаме*, *беџаѝе* (имперфект). Сп. соодветно: *в'икаме*, *в'икаѝе* - *викаме*, *викаѝе*; *рабоѝаме*, *рабоѝаѝе* - *рабоѝаме*, *рабоѝаѝе*; *ораѝе* - *ораѝе*, *ораѝе*; *бараѝе*, *бараѝе* - *бараѝе*, *бараѝе*; *жн'иеѝе* - *жн'иеѝе*, *жн'иеѝе*; *м'иеѝе* - *м'иеѝе*, *м'иеѝе*; *бр'оеѝе* - *бр'оеѝе*, *бр'оеѝе*; *сѝиеѝе* - *сѝиеѝе*, *сѝиеѝе*; *ѝееѝе* - *ѝееѝе*, *ѝееѝе*; *сеѝеѝе* - *сеѝеѝе*, *сеѝеѝе* итн.

Понекогаш акцентот служи и за диференцирање на значењата на зборовите, на пример, *'ела во (ѝо)-ч'еѝворѝок* (*с'абоѝа*, *н'едел'а*) - во прилошко значење, но: *ѝоми'нае ѝ'оку неџел'и* (*ч'еѝворѝоци*, *сабоѝи*; *две неџел'и*); *онака 'една сабоѝа*, *'една неџел'а* 'една седмица', *ѝр'и сабоѝи*, *ѝри неџел'и*; *онака* (покажува правец на движењето) *'натаму'* (*и-ни-беше сѝр'а да-ојме* *'онака*),

покрај он'ака (покажува место каде што се одвива нешто) 'таму' (н'е-с'еј он'ака, 'ела ѝ'оака).

22. Умерена редукција на неакцентираните вокали *a* кон *ǎ*, *e* кон *и*, *o* кон *у* условена од темпото на говорењето. Ваква промена на вокалите (*a* > *ǎ*, *o* > *у*) забележуваме и во ограничен број зборови во акцентирана позиција; оваа ситуација е резултат на други јазични промени, а не се должи на влијанието на акцентот. На пример: *б'умба* - *б'умби*, *џ'улай* - *џ'ул'аби*, *гур*, *г'ури*, *г'окѝур*, *докѝ'ури*, *коз'ина* : *куз'ина*; *к'узнае* : *к'ујзнае*, *ѝц'уја* : *ѝц'уса*, *ѝц'ујсан* : *ѝц'усан*; *ко* : *ку*, *к'оку*, *ѝ'оку*, *м'алу*, *н'оџу*, *ѝр'еку*, *'уџул* и др. Слична ситуација се регистрира и во имињата на жените добиени по мажот со суфиксот *-ов-ица*: *К'осѝа* - *К'осѝ'ујца* : *К'осѝ'уца*, *Р'исѝо* - *Р'исѝ'ујца* : *Р'исѝ'уца*, *Сѝ'ефо* - *Сѝ'еф'ујца* : *Сѝ'еф'уца* и сл., како и во 1 л. еднина на аористот кај некои глаголи, на пример, *виду*, *оѝ'иду*, *изл'еџу*, *реку* и сл.

23. Доста честа, но нередовна елизија на неакцентираните самогласки *a*, *e*, *и*, *o*, за којашто споменавме и погоре под т. 21 (*раб'оѝа* - *раб'оѝаѝа* : *раб'оѝѝа*, *г'еѝе* - *г'еѝеѝо* : *г'еѝѝо*, *Р'исини* - *Р'исинѝе*, *н'аши* - *н'ашиѝе* : *н'ашиѝе*, *с'ело* - *с'елоѝо* : *с'елѝо* и др.). Елизијата се врши, како што покажуваат приведените примери, во позиција пред членот и во повеќесложните зборови.

24. Преминувањето на именската наставка *-ови* во *-ои* (*-ој*) за образување множина од еднословните именки од машки род (*вис* - *вис'ои* : *вис'ој*, *врф* - *врв'ои* : *врв'ој*, *еш* - *еш'ои* : *еш'ој*, *мос* - *мосѝ'ои* : *мосѝ'ој*, *цар* - *цар'ои* : *цар'ој* и сл.; за двојноста на овие форми види ја забелешката под т. 21), ретко од женски род (*кал*, *к'алѝа* - *кал'ои* : *кал'ој* / *кал'ишча*; *крф*, *к'рфѝа* - *крв'ои* : *крв'ој* / *крв'ишча*).

25. Преодот на двојниот суфикс *-ов-ица* во *-ујца* : *-уца* за образување на женски имиња од името на мажот по загубата на интервокалното *в*, а потоа по преодот на *и* во *ј* и на *o* во *у* (последниов под влијание на *ј*), на пример, *В'ел'о* - *Вел'ујца* : *Вел'уца*, *Д'ел'о* - *Дел'ујца* : *Дел'уца*, *Р'исѝо* - *Р'исѝ'ујца* : *Р'исѝ'уца*, *Сѝ'ефо* - *Сѝ'еф'ујца* : *Сѝ'еф'уца*, при што формите на *-уца* се почести, а благодарение на тоа и оформувањето на суфиксот *-уца* е веќе завршено. Овој суфикс претставува типичен белег на неретскиот говор.

Во спој со суф. *-ин* за образување презимиња суф. *-уца* преминува во *-уч-* (*Р'исѝуца* - *Р'исѝучин*), како и суф. *-ица* што преминува во *-ич-* (*Иваница* - *Иваничин*).

26. За 3 л. се употребуваат заменките *ѝој*, *ѝаа*, *ѝоа* - *ѝи(ј)а*.

27. Кратката дативна заменска форма *му* за 3 лице се употребува за сите родови, како во еднина така и во множина (*на нео му каза*, *на неа му даде*, *на ни му рече*).

28. Двојните лични заменки во датив ги имаат следните форми: мене *ми*, *ѿебе ѿи*, на нео (неа) *му* - нас *ни*, вас *ви*, на ни *му*; а во акузатив: мене *ме*, *ѿебе ѿе*, нео *ѿо*, неа *ѿа* - нас *не*, вас *ве*, ни *ѿи*.

29. Посесивните заменки *нин*, *нина*, *нино* - *нини* за сопственици од сите родови во 3 л. така во еднина, како и во множина.

30. Презентските форми од помошниот глагол сум во 1 л. гласат: *јас си*, *ние сне*.

31. Временски конструкции со глаголите *има* (нема) + *-н/-ѿ-* придавка, на пример: *Деа неме огено неретскиѿе бичкиѿи!* Во *сеѿе села* *име бичено* (перфект); *Коа се вјрна* - *ѿо да вида!* *Тиа деѿиѿиѿа ѿа имае исѿиѿиѿено цела вода!* (плусквамперфект). Посебно внимание заслужува глаголот *сака*, којшто - покрај сите негови значења што ги има - во неретскиот говор, како и во некои други лерински говори, се употребува во функција на помошен глагол за образување на минато - идно време, на пример: *Сакаме да си се ѿромениме и да ојме во црква* 'ќе се променевме и ќе одевме во црква'. Инаку, минато-идно време се образува како и во литературниот јазик, со частицата *ќе* и со формите на минато определено несвршено време, но за разлика од литературниот јазик - од глаголи само од несвршен вид. На пример: *На фѿѿорјо ден на Велиѿден ќе се соберв'аме* ('ќе се соберевме') *на Димоѿѿѿо ѿумно и сакаме да иѿраме оро*. *Коа ќе а свршв'аме рабоѿѿаѿа*, *си ѿредеме дома* ('Кога ќе ја свршевме работата, се враќавме дома').

32. Удвоениот предлог *в+у*, на пример, *в'у-две* 'двојно', *в'у-ѿири*, *в'у-чеѿиѿири*, *в'у-ѿеѿи*, *в'у-ѿес* итн.; *в'у-нас*, *в'у-вас*, *в'у-ни*.

33. Еден постпозитивен член: *-о* (кај именките), *-ѿо* (кај придавките и кај некои придавски заменки), *-ѿа*, *-ѿо* - во еднина и *-ѿе*, *-ѿа* во множина. Примери: *чоек* - *чоeko*, *ѿрадина* - *ѿрадинаѿа*, *дрво* - *дрвоѿо*, *ѿиле* - *ѿилеѿо*; во множина: *чоeѿиѿе* (*л'уѿ'јеѿо*), *ѿрадиниѿе*, *дрваѿа* (*дрвјаѿа*), *ѿилинјаѿа*. Во спој со придавки: *син фусѿѿан* - *синјо фусѿѿан*, *сина фанела* - *синаѿа фанела*, *сино ѿредено* - *синоѿо ѿредено*; во множина: *синиѿе фусѿѿани*, *фанели*, *ѿредена*; со заменки: *наш синор* - *нашјо синор*, *наш(и)ѿе синори*; *наша нива* - *наш(а)ѿа нива*, *наш(и)ѿе нивје*; *наше село* - *наш(е)ѿо село*, *наш(и)ѿе села* и сл.

Блискоста на предметите се изразува со заменките *вој*, *ваа*, *воа* - *ви(ј)а*, а оддалеченоста со *ѿѿој*, *ѿѿаа*, *ѿѿоа* - *ѿѿи(ј)а*.

34. Доследна употреба на двојниот објект за определени предмети, на пример, *н'е-о-виду ѿ'аѿѿко-ѿи*, *р'ечи-му на-м'ајка-ѿи*, *з'еми-си-о ѿ'орбеѿо*.

35. Кратките посвојни заменки *ми*, *ѿи*, *му*, *ни*, *ви* во спој со именки во реченицата стојат по именките (*ѿѿаѿѿко-ми*, *бр'аѿи-ѿи*, *брач'еда-му*, *мајка-ви*) како енклитики.

36. Во спој со глаголите, кратките заменки *ми*, *ме*, *ѿи*, *ѿе*, *му*, *ѿо* (за

м. и ср. род), *ѓа* (за ж. род): *ја, ни, не, ви, ве, си, се* се јавуваат како проклитики и како енклитики. Во исказните реченици тие стојат секогаш пред глаголот: *ми-р'ече, ме-сл'аѓа* 'ме слуша, ги исполнува моите молби и наредби', *ѓи-в'ели, ѓе-ч'ека, му-г'аге, ѓо-ѓ'ушчи, ѓа-с'ака, ни-ѓос'ака, не-в'иге, ви-ѓрек'арва, ве-изр'асѓи, си-ѓ'иѓра, се-м'ие* и сл., додека во заповедните реченици тие стојат зад глаголот: *з'еми-ме, к'ажи-ми, 'осѓави-ѓо, 'оѓиѓај-ѓа, г'ај-му-ѓо, р'ечи-ни, в'икни-не, 'оди-си, 'иѓрај-си, 'изми-се, н'аѓи-се* и сл. Во негираните глаголски форми, т. е. во негираните искази и во заповедните реченици што изразуваат забрана, овие заменки се јавуваат како проклитики во однос на глаголот и како енклитики во однос на секогаш акцентираната негација *не*, на пример: *н'е-ми-р'ече н'ишчо, н'е-му-в'ели н'ишчо, н'е-ѓо-в'иге, н'е-ѓо-ѓ'ули, н'е-си-ѓ'иѓрај, н'е-се-см'ее, н'е-се-см'еј(ѓе)* и сл.

37. Лексиката на овој говор, и покрај туѓите влијанија - постари и денешни - во основата е словенска.

3. Споредба на неретскиот говор со западномакедонските и источномакедонските говори

Наброените особености на неретскиот говор, се разбира, не ја исцрпуваат целата проблематика, но сепак пружаат основна слика на истражуваниот говор. Од особеностите што ги истакнавме тука, само суфиксот *-уца*, којшто не е познат пошироко, и во извесна смисла и затврднувањето на меките *ќ, ѓ* во некои зборови, претставуваат типично неретски белези. Другите, во поголема или помала мера, се сретнуваат и во другите лерински говори, особено во тие што се наоѓаат во непосредно соседство или во близина на градот Лерин.

Леринските говори не претставуваат монолитна група во секој поглед. Затоа оваа група, заедно со костурската, се смета за преодна меѓу источната и западната, во којашто се вкрстуваат јазични особености карактеристични и за едната и за другата група. Оваа преодност или поврзаност со двете дијалектни групи го карактеризира и неретскиот говор.

Неретскиот говор ги има следните поврзаности со западномакедонските, од една страна, и источно-македонските говори, од друга:

1. Во однос на развојот на групата **звѣ* во *су* или во *сво* во глаг. форми, неретскиот говор се поврзува со западномакедонските говори (*суни* 1. 'се одсева (за ехото), се одгласува ехото, одекнува'; 2. 'свони по прекинувањето на клепањето'; *камбанайѓа сунѓи, ѓруѓачкаѓа сунѓи* (ако е направена од добар челик); (*за*)*цули* 'убаво (за)пее или (за)свири', најверојатно од (*за*)*суни*). Но се чуваат именките *свонец, свонче*, а дејството се изразува со *спнѓа, сѓрни*.

2. Во однос на појавата на протетичко *ј* или *в* пред рефлексот на носов-

ката *q во иницијална позиција, неретскиот говор се поврзува со западните со именката *јајирва*, а со источните - со *вајок* : *ејок*. Инаку, овој говор не го познава мешањето на носовките, па во иницијална позиција редовно се јавува *е* (*ејлен*, *ежица*, *език*, *ечи*, *заек*, *јаек*, *јаецина* и др.), како што е во источните говори.

3. Во однос на акцентот, неретскиот говор во минатото требало да има поголеми врски со западните говори, за што сведочат микропонимите *'Арайка*, *Бачулишче*, *Гавраник*, *Рудинје*, *Селишче* и др. со акцент на третиот слог; потоа имињата од типот *Рисѝ'ујца* : *Рисѝ'уца* од *Рисѝ'овица*. Но истовремено, а уште повеќе порано, тој бил поблизок отколку денес и со источните говори со изразен слободен и подвижен или морфолошки фиксиран акцент. Денес тој има оформено свој систем со тенденција за стабилизирање на вториот или на третиот слог, но со остатоци како од источниот, така и од западниот третосложен акцентски систем.

4. Неретскиот говор се поврзува со западните говори и со некои акцентски целисти, составени од еднословни предлози и од именка или замена, на пример, *ѝ'о-носи*, *ѝ'о-река*, *с'о-мене*, *в'у-мене*, *в'у-ѝебе*, *н'а-кл'учар*, *н'е-дојде*, *н'е-ѝиши* и др., но за разлика од нив - на неретскиот говор не му се познати акцентските целисти од типот *ѝрек'у-река*, *не-ѝ'о-сака*, *не-м'у-рече*, туку *ѝреку'река*, *н'е-ѝо-с'ака*, *н'е-му-р'ече*. Во изразот *ми-с'е-мни* 'ми се чини' акцентот паѓа на повратната замена.

5. Губењето на интервокалното *в* е карактеристично и за неретскиот говор (*биол*, *ѝлаа*, *ѝ'јаол*, *осноа*, *суал'ка*, *јазоец*, *синој*), но тоа не е извршено доследно (*ѝоведар*, *јавор*, *Јован*, *Јованица*). За ова повлијаело најверојатно соседството со говорот на с. Бапчор и Крпешина.

6. Кај личните имиња од машки род има само една форма, како што е во источните говори: *Танас* - на *Танас*, *Рисѝо* - на *Рисѝо*, *Ване* - на *Ване* итн.

7. Како и во источните говори, и во неретскиот нема членски форми на *-ов*, *-он*.

8. Овој говор не ги познава формите *нејзе*, *нејзин*. Дативниот однос се искажува аналитички со предлогот *на* (*на неа*), а како посесивна замена се употребува формата *нин* за сите родови, не само за сопственици од женски пол (*нин фусѝан*, *нини ѝанѝалони* 'негови панталони'), така во еднина, како и во множина (*нинѝа нива* 'нивната нива', *во нинѝо двор* 'во нивниот двор', *ог нинѝе ѝланучки* 'од нивните јаготки' и сл.).

9. Синтетичките дативни форми кај заменките не се употребуваат за сите лица. Се вели: *мене ми*, *ѝебе ѝи*, како што е во западните говори, но во 3 л. дативните односи се изразуваат аналитички: *на нео* (*неа*) *му*, *на ни му*, како и кај другите заменки: *на кој*, *на некој*, *на секој*, *на вој*, *на ваа*, *на ѝој*, *на ѝаа*, *на виа*, *на ѝиа*. Во неретскиот говор не се познати ни множинските форми *нам*,

во 3 л. мн. од глаголот сум; партиципската форма *донесол*; неудојување на предлогот *со*; отсуството на предлогот *врз*; деминутивно-хипокористичниот суфикс *-уле* (*деџуле, мамуле, џаџуле, бачуле, мачуле*), а покрај него и *-але* (*чуџале, куџале* 'кученце') и *-уре < -уле* (*бишуре*); местото на кратките заменски форми во реченицата и др.

Овие јазични сличности на неретскиот говор со западните јасно говорат дека тој одамна ја преминал границата на преоден говор и станал поблизок со нив благодарение, пред сè, на економско-административната поврзаност со Лерин, а во минатото и со Битола, како најважен културно-политички и економски центар во овој дел на Македонија. Но, како што видовме погоре, тој зачувал и некои особености карактеристични за источните говори, со што грижливо ја негува врската и со нив.

ЛИТЕРАТУРА

Видоески, Б. *Леринскиот говор*, Македонски јазик XXXIV, Скопје 1983, с. 23–49.

Видоески, Б. *Дијалектна диференцијација на македонскиот јазик*, Зборник во чест на Блаже Конески по повод шеесетгодишнината, Скопје 1984, с. 53–76.

Видоески, Б. *Акцентскиите системи во македонските дијалекти во Грција (Егејска Македонија) и Јужна Албанија*, Македонски јазик XXXVI–XXXVII, Скопје 1985–1986, с. 19–45.

Видоески, Б. *Дијалектите на македонскиот јазик*, т.1, т.2, т.3, МАНУ, Скопје 1998, 1999.

Ристучин, П. *Нерет и неговите говори*, Македонистика 7, Скопје 2000, с. 105–165.

Mazon, A. *Contes Slaves de la Macédoine Sud-Occidentale*, Paris 1923.

Małecki, M. *O "polskim" przycisku w gwarach kostursko-lerińskich*, Łódź Słowiński, III, 1933, s. 274–287.

Ristuczyn, P. *Gwara wsi Nered w Macedonii Egejskiej*. Praca magisterska. Kraków 1962 (ракопис).